

УДК 925 : 159.923

Івашкевич Едуард Зенонович, кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного
гуманітарного університету (Рівне, Україна)

e-mail: Natasha1273@ukr.net

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗДАТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ

В статті проаналізовано існуючі в науковій психологічній літературі теорії та концепції, які розкривають сутність та структуру соціального інтелекту особистості. Описано соціальний інтелект як одну з найбільш вагомих здатностей, що забезпечує здійснення ефективної міжособистісної взаємодії та успішну соціальну адаптацію суб'єктів діалогічної діяльності.

Запропоновано та описано авторську концепцію соціального інтелекту педагога. Зазначено, що соціальний інтелект педагога вміщує три підструктури: когнітивну, мнемічну та емпатійну тощо. Наголошено, що когнітивна підструктура соціального інтелекту включає в себе сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємовідносин і т.д. на основі сформованої системи інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях, деталізовано зміст цих рівнів. Зазначено, що мікроструктура когнітивної складової соціального інтелекту детермінується функціями останнього, а саме пізнавально-оцінною, від якої залежить грамотна переробка та оцінювання інформації, яку сприймає суб'єкт; прогностичної, на основі якої здійснюється планування та прогнозування розвитку міжособистісних взаємодій; комунікативної, що забезпечує ефективність власне процесу спілкування (дана функція пов'язана з адекватним сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню); рефлексивної, яка знаходить своє відображення безпосередньо в самопізнанні. У свою чергу, макроструктура когнітивної складової соціального інтелекту виявляється у ставленні індивіда до себе як до цінності, ціннісно-смісловій позиції до міжособистісних відносин, а

також в актуалізації мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, аксіологічного ставлення до професійної та інших видів діяльності.

В статті наголошується, що мнемічна складова соціального інтелекту педагога характеризує наявність у індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій. Зазначено, що мнемічна підструктура базується на особистісному досвіді суб'єкта, де суб'єктивні статистики утворюють особистісний інтерпретаційний комплекс.

Визначено сутність і зміст емпатійної складової соціального інтелекту педагога. Зазначено, що емпатійна складова соціального інтелекту більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки педагог обирає в якості пріоритетної, що очікує від оточуючих його суб'єктів, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у даного індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем професійного та соціального життя тощо.

Ключові слова: *інтелект, соціальний інтелект, міжособистісна взаємодія, соціальна адаптація, когнітивна, мнемічна та емпатійна підструктури соціального інтелекту.*

Ивашкевич Эдуард Зенонович, кандидат психологических наук, доцент кафедры общей психологии и психодиагностики Ровенского государственного гуманитарного университета (Ровно, Украина)

СОЦИАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК СПОСОБНОСТЬ ЛИЧНОСТИ К СОЦИАЛЬНОМУ ПОЗНАНИЮ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ

Аннотация

В статье проанализированы существующие в научной психологической литературе теории и концепции, которые раскрывают сущность и структуру социального интеллекта личности. Социальный интеллект представлен как одна из наиболее значимых способностей, которая обеспечивает осуществление

эффективного межличностного взаимодействия и успешную социальную адаптацию субъектов диалогической деятельности.

Предложена и описана авторская концепция социального интеллекта педагога, которая предусматривает, что социальный интеллект содержит когнитивную, мнемическую и эмпатийную подструктуры. Подчёркнуто, что, в частности, когнитивная подструктура социального интеллекта включает в себя совокупность достаточно устойчивых знаний, оценок, правил интерпретации событий, поведения людей, их взаимоотношений и т.д. на основе сложившейся системы интерпретаций на микроструктурном и макроструктурном уровнях, детализировано содержание этих уровней. Подчёркнуто, что микроструктура когнитивной составляющей социального интеллекта определяется функциями, а именно познавательно-оценочной функцией, от которой зависит, грамотно ли человек перерабатывает и оценивает информацию, которую воспринимает субъект; прогностической функцией, на основе которой осуществляется планирование и прогнозирование развития межличностных взаимодействий; коммуникативной функцией, которая обеспечивает эффективность самого процесса общения (данная функция связана с адекватным восприятием и пониманием партнёра по общению); рефлексивной функцией, которая отображается непосредственно в самопознании. В свою очередь, макроструктура когнитивной составляющей социального интеллекта эксплицируется в отношении индивида к себе как к ценности, в ценностно-смысловой позиции к межличностным отношениям, а также в актуализации мотивационно-ценностных ориентаций личности, в аксиологическом отношении к профессиональной и другим видам деятельности.

В статье подчёркивается, что мнемическая составляющая социального интеллекта педагога характеризует наличие у индивида способности к интерпретации явлений, событий жизни, поведения других людей и своего собственного как субъекта этих событий. Отмечено, что мнемическая подструктура базируется на личностном опыте субъекта, где субъективные статистики образуют личностный интерпретационный комплекс.

Определены сущность и содержание эмпатийной составляющей социального интеллекта педагога. Отмечено, что эмпатийная составляющая социального интеллекта в большей степени зависит от того, какую форму поведения выбирает педагог в качестве приоритетной, что ожидает от окружающих его субъектов, какой ценностный интерпретационный комплекс в отношении к окружающему миру сформировался у педагога, какие возможности у него имеются в плане использования механизмов антиципации в решении различных проблем профессиональной и социальной жизни.

Ключевые слова: *интеллект, социальный интеллект, межличностное взаимодействие, социальная адаптация, когнитивная, мнемическая и эмпатийная подструктуры социального интеллекта.*

Ivashkevych Eduard Zenonovych, Candidate of Psychological Sciences (Ph. D.), Associate Professor at the Department of General Psychology and Psychological diagnostics of Rivne State University of the Humanities (Rivne, Ukraine)

SOCIAL INTELLECT AS THE ABILITY OF THE PERSON TO SOCIAL COGNITION AND INTERACTION

Summary

This article deals with psychological theories and conceptions revealing the nature and structure of the person's social intellect. Social intellect was described as one of the most important abilities that ensures the implementation of effective interpersonal interaction and successful social adaptation of people in the process of dialogical activity.

In the article the author's conception of social intellect of the teacher was proposed. It shows us that social intellect of the teacher includes cognitive, mnemonic and emphatic substructures. It was emphasized that cognitive substructure of social intellect involved a set of fairly stable knowledge, assessment, rules of interpretation of events, human behavior, their relationships, etc. Social intellect is based on the existing system of interpretation on micro-

structural and macro-structural levels. The microstructure of cognitive component of social intellect is determined by the features of the latter, namely cognitive evaluation, which determines the competent processing and evaluating the information that the subject perceives, his/her prediction, based on planning and forecasting of interpersonal interactions, communication, providing proper performance of the process of communication (this function is associated with an adequate perception and understanding of the process of communication of the partner). It is based on the mechanism of reflection which is reflected directly in self-knowledge. In turn, the macrostructure of cognitive component of social intellect of a teacher manifests itself in the attitude of the person to himself/herself as a value, in the valuable semantic position in interpersonal relationships, as well as the updating of motivation and value orientation of the person with the purpose to reach axiological attitude in professional and other activities.

The author of the article underlines that mnemonic component of social intellect² of a teacher described the presence of the ability to interpret events, life events, behavior of others and their own as the subject of these events. Mnemonic substructure is based on the personal experience of the subject, where subjective statistics constitute personal interpretive complex.

In this article the structure and peculiarities of emphatic component of social intellect of a teacher were described. Emphatic component of social intellect is largely dependent on what shape of the behavior the person chooses as a priority that he/she expects his/her business associated with the complex of interpretative value in relation to the world of the person. Emphatic component of social intellect is also dependent on what the person expects from other subjects of interpersonal interaction, what valuable interpretative complex of relation to the surround world it was formed inside the person, what possibilities the subject has when we tell about the usage of anticipation mechanisms in solving various problems of professional and social life.

Keywords: *intellect, social intellect, interpersonal interaction, social adaptation, cognitive, mnemonic and emphatic substructures of social intellect.*

Вступ. В останні десятиліття формування та виховання особистості постає важливим суспільним завданням. У зв'язку з цим неабиякої актуальності набувають питання професійної підготовки майбутніх педагогів до реалізації професійних функцій відповідно до нових ідей, цілей і цінностей освіти, а також саморозвиток інтелекту педагога в майбутньому житті та професійній діяльності. У змінених умовах виявляється, нарешті, затребуваним інтелект і, особливо, – соціальний інтелект. Здатність педагога впливати на інших людей, фасилітувати розвиток духовних сил і здібностей (соціального потенціалу учня) не може реалізовуватися без добре розвинених соціальних умінь і навичок, високого рівня продуктивного спілкування, комунікативного потенціалу, професійної компетентності самого педагога тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній літературі зазначається, що соціальний інтелект є базовою особистісною здатністю, що виникає на основі комплексу інтелектуальних, особистісних, комунікативних і поведінкових рис, а також психомоторних якостей індивіда, процесів саморегуляції його діяльності тощо. Вчені зазначають, що структура соціального інтелекту має чотири складові, такі як: комунікативний потенціал, характеристики самосвідомості, соціальна перцепція та енергетичні характеристики особистості:

1. Комунікативний потенціал – комплекс комунікативних якостей та властивостей, що полегшують чи ускладнюють спілкування, на основі якого формуються такі інтегральні комунікативні властивості, як гнучкість, контактність і комунікативна сумісність.

2. Характеристики самосвідомості – почуття самоповаги, свобода від комплексів, забобонів, прихованих потягів, відкритість до нових ідей.

3. Соціальна перцепція – високий рівень розвитку соціального мислення, соціальної уяви, здатності до розуміння і моделюванню соціальних явищ, до розуміння суб'єктів соціальної комунікації.

4. Енергетичні характеристики особистості – психічна та фізична витривалість, активність, слабка виснаженість [8, с. 451-454]. Таким чином, в

структурі соціального інтелекту велику роль відіграють здатності, що входять до структури комунікативного потенціалу, а також особливості міжособистісної взаємодії. Тому людина, яка має сформованість соціального інтелекту на низькому рівні, не вміє позитивно розв'язувати ситуації міжособистісної взаємодії, нерідко опиняється у конфліктних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу, погано розуміє людей. Високий рівень розвитку соціального інтелекту, з точки зору В.М.Куніциної, свідчить про неабияку соціально-психологічну адаптацію людини до зовнішніх умов оточуючого середовища, що виявляється в здатності здійснювати позитивний вплив на інших [8, с. 458].

Окреслені характеристики зумовлюють прогнозування людиною розвитку міжособистісних ситуацій, здатність до інтерпретації нею почутої чи побаченої інформації та поведінки інших, готовність до ефективної соціальної взаємодії і прийняття рішень. Таким чином, соціальний інтелект вміщує індивідуальні задатки, здібності, властивості, що фактично лінують набуття індивідом особистісного досвіду, умінь і навичок соціальних дій і контактів [8, с. 466].

Хоча деякі фундаментальні питання до сих пір залишаються невирішеними в науковій літературі. Це, зокрема, структура соціального інтелекту педагога, характеристика його підструктурних складових та функцій тощо. Отже, **завданнями** нашої статті є:

1. Проаналізувати існуючі в науковій психологічній літературі теорії та концепції, які розкривають сутність та структуру соціального інтелекту особистості.

2. Описати соціальний інтелект як одну з найбільш вагомих здатностей, що забезпечує здійснення ефективної міжособистісної взаємодії та успішну соціальну адаптацію суб'єктів діалогічної діяльності.

3. Запропонувати та описати авторську концепцію соціального інтелекту педагога.

Опишемо деякі концепції соціального інтелекту. Наприклад, в концепції Н.Кентор соціальний інтелект розглядається як деяка когнітивна компетентність, яка дозволяє людям сприймати події, об'єкти і предмети навколишнього світу з

великим ступенем несподіванки і максимальною користю для самого себе. За словами вченого, когнітивна підструктура психіки особистості визначається як сукупність декларативних і процедурних знань (які, разом з тим, відносяться до фактичних знань). Останні індивід застосовує в процесі інтерпретації текстів, подій, під час складання планів на майбутнє і в ситуаціях повсякденного життя. Зрозуміло, що саме ці уявлення, переживання людини, а також правила інтерпретації текстів, подій, діяльності та поведінки і становлять, у своїй сукупності, когнітивну підструктуру особистості, до якої відноситься також і соціальний інтелект суб'єкта. Всі ці паттерни разом узяті входять в сферу особистісного досвіду, який дозволяє індивіду розв'язувати ті чи інші проблеми соціального життя. Саме репертуар цих знань Н.Кентор вважає соціальним інтелектом. При цьому динаміка використання соціального інтелекту великою мірою дозволяє людині пристосуватися до навколишнього світу. Учений називає основні змістовні компоненти соціального інтелекту, а саме: здатність до розв'язання практичних завдань, здатність до вербального сприйняття і відображення навколишньої дійсності, соціальна та комунікативна компетентності. Тому, вважає Н.Кентор, з одного боку, соціальний інтелект є структурою, яка відповідає за збереження фактичних знань, фактологічної інформації (які, в свою чергу, використовуються в повсякденному житті для розв'язання різноманітних ситуацій, проблем і завдань), а, з іншого боку, соціальний інтелект розглядається як певна здатність людини усвідомлювати прийняте рішення в повній мірі [14].

Важливим для розв'язання проблеми, яку ми піднімаємо в даній статті, є концепція “несвідомих умовиводів” Г.Гельмгольца. Базовим в даній концепції є положення про те, що психічні акти зорового сприйняття, втім, як і розумові процеси, закінчуються висновком щодо тих предметів і об'єктів, які ми сприймаємо безпосередньо. Відчуття, які для нашої свідомості є певним повідомленням, під впливом інтелектуальної діяльності людини, зокрема, соціального інтелекту, стають цілком усвідомленими. Якщо ж повідомлення розуміється людиною інтуїтивно, на рівні тільки лише сприйняття, то в такому

випадку Г.Гельмгольц вважав таке розуміння “помилковим індуктивним висновком” або ж, як ми вже сказали вище, – “несвідомим умовиводом”, на тій лише підставі, що такий висновок не є жодною мірою результатом виконаних суб’єктом логічних операцій. За своєю природою, вказує Г.Гельмгольц, “несвідомий умовивід” – симультанний процес, однак, при цьому, сам по собі симультанний ефект усвідомленого сприйняття підготовлений неусвідомлюваними процесами психіки людини [4, с. 33-34].

В даному випадку, вважає Г.Гельмгольц, ми сприймаємо певний об’єкт і, при цьому, не здійснюємо розумову роботу для того, щоб його зрозуміти, наше сприйняття є повною мірою осмисленим завдяки саме соціальному інтелекту. При цьому “несвідомий умовивід” безпосередньо приймає форму логічного висновку, який завдяки соціальному інтелекту суб’єкта переводиться на “мову свідомості”. Кажучи іншими словами, сам по собі перцептогенез не усвідомлюється. Усвідомленню підлягає результат діяльності, умовивід, заснований на мнемічному досвіді індивіда, що сприяє суб’єктному розумінню людиною навколишньої дійсності [4, с. 34].

На думку М.Форда і М.Тисака, соціальний інтелект є системою ментальних здібностей особистості, які безпосередньо відповідають за обробку соціально значущої для індивіда інформації [цит. за 5, с. 97].

В дослідженнях М.К.Акімової [1], М.О.Амінова [2], М.І.Бобнєвої [3], М.М.Кашапова [7], В.Т.Козлової [1], В.М.Куніциною [8], М.В.Молоканова [2], Г.Олпорта [13], Р.Торндайка [15], Н.А.Ференс [1] соціальний інтелект розглядається як здатність, що забезпечує успішність соціальної взаємодії людей в різних сферах діяльності.

На думку Г. Олпорта [13], Р.Торндайка [15], соціальний інтелект – одна з найбільш вагомих здатностей, що забезпечує здійснення ефективної міжособистісної взаємодії та успішну соціальну адаптацію суб’єктів діалогічної діяльності.

За Р.Торндайком, існують три види інтелекту, серед яких вагоме місце відводиться соціальному типу [15, с. 229]:

- абстрактний інтелект як здатність розуміти абстрактні вербальні і математичні символи і здійснювати з ними певні потрібні дії;

- конкретний інтелект як здатність аналізувати об'єкти матеріального світу і здійснювати з ними певні операції;

- соціальний інтелект як здатність розуміти людей і взаємодіяти з ними.

Таким чином, Р.Торндайк розглядає соціальний інтелект як здатність, яка забезпечує ефективну міжособистісну суб'єкт-суб'єктну взаємодію [15].

Вивчаючи здатність «непогано розбиратися в людях», Г.Олпорт описав вісім особистісних якостей, які фасилітують ефективність міжособистісної взаємодії [13, с. 45]:

1. Особистісний та професійно значущий досвід.
2. Розуміння подібності на інших людей.
3. Достатній рівень розвитку IQ.
4. Здатність до саморефлексії.
5. Здатність до вибудовування складних взаємостосунків з іншими.
6. Здатність до розв'язання ситуацій когнітивного дисонансу.
7. Здатність до морально-ціннісних настановлень іншим.

8. Соціальний інтелект, який, вважає Г.Олпорт, є так званим «соціальним даром», необхідним для забезпечення рівноваги у поведінці людей. Соціальний інтелект особистості пов'язаний зі здатністю висловлювати інсайтні судження про інших людей. Разом з тим, зазначає Г.Олпорт, соціальний інтелект більшою мірою пов'язаний з конативним аспектом особистості суб'єктів, тобто, з їхньою поведінкою, ніж зі здатністю індивіда здійснювати оперування поняттями; отже, продуктом сформованості соціального інтелекту є соціальне пристосування людини до оточуючого середовища [13, с. 46]. Виходячи з цього, соціальний інтелект розглядається Г.Олпортом як здатність, яка є необхідною для здійснення суб'єктом успішної взаємодії з іншими людьми.

Соціальний інтелект М.К.Акімова, В.Т.Козлова і Н.А.Ференс розглядають як необхідну здатність для розв'язання різних проблем, що виникають в ситуаціях спілкування, управління та соціального пристосування [1, с. 29-31].

З точки зору М.І. Бобнєвої, найважливішими компонентами соціально-психологічного розвитку особистості, що забезпечують її соціальну адекватність в умовах макро- і мікросоціального середовища, постають соціальна уява і соціальний інтелект. Під першим розуміється здатність людини експлікувати себе в реальне соціальне середовище та планувати власну стратегію поведінки відповідно до цього. Отже, соціальний інтелект є здатністю розуміти складні міжособистісні стосунки залежно від певної соціальної сфери. Отже, М.І. Бобнєва вважає, що соціальний інтелект слід сприймати як особливу здатність людини, яка формується під час здійснення нею професійної діяльності, в соціальній сфері, у сфері комунікацій та соціальних взаємодій [3].

Становлення інтелекту особистості М.Л.Смульсон пов'язує із саморозвитком. Саморозвиток вчена тлумачить в різних аспектах: «...як зміну ментальної моделі світу, або системи ментальних моделей (менталітету); як набуття нового смислу; як реінтерпретацію особистого досвіду. Образно кажучи, саморозвиток – це витягування себе з болота за волосся, як це робив геніальний Мюнхаузен. Саморозвиток визначається переструктуруванням, ампліфікацією, реінтерпретацією, реконструкцією ментальних моделей світу, перебудовою зв'язків між ними на всіх рівнях у метаментальній моделі (тобто системній моделі, яка й визначає особистість). Таке розуміння саморозвитку є вірним для всіх вікових етапів, однак слід зважити на те, що саморозвиток не є прямолінійним, він визначається не кількісними, а якісними змінами, які є різними протягом життя – від дитинства до старості. Так, інтелектуальний саморозвиток має місце тоді, коли відбувається функціонально-структурне коаліціювання інтелекту, ампліфікація і перетворення ментальних моделей світу, якісні зміни у змісті та інтелектуальних діях, підсилюються інтерпретаційні і реінтерпретаційні можливості суб'єкта. При цьому суб'єкт сам ставить перед собою відповідні задачі і рефлексує як можливості середовища, так і власне процес інтелектуального саморозвитку. На всіх вікових етапах для інтелектуального саморозвитку є характерним збагачення стратегіального та

децентраційного репертуару, функціонування ментальної моделі як множинного і гнучкого інтерпретаційного фільтра» [10].

Соціальний інтелект в умовах здійснення практичної психологічної діяльності вивчав Ю.М.Ємельянов. Спираючись на результати проведених емпіричних досліджень, Ю.М.Ємельянов зазначає, що сферу можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання індивідами один одного можна назвати соціальним інтелектом, розуміючи під останнім досить стійку здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їх взаємостосунків, а також прогнозувати плин міжособистісних подій [6, с. 85].

Подібно до Ю.М.Ємельянова розглядають соціальний інтелект М.О.Амінов і М.В. Молоканов. Вчені вважають, що соціальний інтелект як здатність до соціального пізнання є провідним компонентом готовності індивіда до здійснення професійної діяльності [2].

Дещо під іншим кутом зору, але також в парадигмі взаємодії розглядає соціальний інтелект М.М. Кашапов. Науковець аналізує соціальний інтелект через поняття абнотивності, яка розуміється як складна здатність учителя до адекватного сприйняття, оцінки та розуміння учня [7, с. 45].

Колектив авторів під керівництвом М.К.Тутушкиної [12], досліджуючи соціальний інтелект особистості, визначають його як здатність сприймати навколишній і внутрішній світ, що дозволяє професіоналам різних рівнів легко орієнтуватися у міжособистісній взаємодії, гармонізувати свою поведінку тощо. До структури соціального інтелекту, зазначає М.К.Тутушкіна, входять соціальна чутливість, емпатія, самопізнання та саморегуляція [12, с. 78].

У деяких концепціях соціальний інтелект ототожнюється з деякими психологічними механізмами. До них науковці відносять соціальне мислення [9] та мудрість [11]. Зокрема, М.Г.Некрасов [9, с. 41] аналізує поняття «соціальне мислення» як структурний компонент соціального інтелекту. Соціальне мислення визначається ним як здатність суб'єкта розуміти та оперувати сприйнятою інформацією. Високий рівень розвитку соціального мислення дозволяє людині ефективно розв'язувати завдання, що виникають в процесі міжособистісної

взаємодії; під ефективністю мається на увазі швидкість, гнучкість і точність в оперуванні фактами соціальної дійсності.

Також з соціальним інтелектом часто ототожнюється мудрість як форма інтелектуальної обдарованості. Зокрема, М.Л.Смұльсон, М.М.Назар, Н.М.Мехтіханова вважають, що результатом набуття людиною мудрості є сформованість у неї ментальних моделей, які залежать «...від специфіки когніцій та метакогніцій суб'єкта, семіотичної системи, якій надається перевага, специфіки мови і мовлення, а також децентраційних складових інтелекту» [11].

Водночас у психологічній літературі мудрість розглядається як специфічний стан інтелектуальної зрілості, що, в свою чергу, є результатом тривалого процесу накопичення суб'єктом життєвого та професійно значущого досвіду [9]. В концепції М.Г.Некрасова зазначається, що в проявах соціального інтелекту переважають життєві вміння, особистісний та професійно значущий досвід, які пов'язуються науковцями зі здатністю прогнозувати та передбачати поведінку людей [9, с. 33].

У цьому зв'язку виникає питання про те, наскільки виправданим є таке ототожнення соціального інтелекту з мудрістю, адже мудрість – це глибокий розум людини, заснований на знаннях, і, що найголовніше, – на життєвому досвіді суб'єкта. Отже, мудра людина, безумовно, вміє швидко і продуктивно розв'язувати життєво важливі завдання, здійснювати їхній відбір відповідно до умов певної ситуації, цілей суб'єкта. При цьому індивід здійснює ретельний розгляд і обов'язкове оцінювання поставлених цілей, визначає їхню морально-етичну сторону, робить висновки стосовно виправданості цих цілей тощо. Мудра людина в критичних ситуаціях іноді свідомо йде на певне розв'язання задачі, навіть якщо вона і розуміє, що такий крок поставить її в не вигідне (з якоїсь причини) становище.

Так, спираючись на основні теорії та концепції щодо визначення соціального інтелекту особистості, ми запропонували власне структуру соціального інтелекту педагога. Ми вважаємо, що соціальний інтелект педагога вміщує *три підструктури*: когнітивну, мнемічну та емпатійну тощо. Отже, *когнітивна*

підструктура соціального інтелекту включає в себе сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємовідносин і т.д. на основі сформованої системи інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях. Мікроструктура когнітивної складової соціального інтелекту детермінується функціями останнього, а саме пізнавально-оцінною, від якої залежить грамотна переробка та оцінювання інформації, яку сприймає суб'єкт; прогностичної, на основі якої здійснюється планування та прогнозування розвитку міжособистісних взаємодій; комунікативної, що забезпечує ефективність власне процесу спілкування (дана функція пов'язана з адекватним сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню); рефлексивної, яка знаходить своє відображення безпосередньо в самопізнанні. У свою чергу, макроструктура когнітивної складової соціального інтелекту виявляється у ставленні індивіда до себе як до цінності, ціннісно-смісловій позиції до міжособистісних відносин, а також в актуалізації мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, аксіологічного ставлення до професійної та інших видів діяльності.

Джерелом соціального інтелекту на мікроструктурному рівні є безперервна актуалізація перерахованих нами функцій. При цьому результатом їх інтеграції можна вважати сукупність суб'єктивних шкал, що дають можливість суб'єктові орієнтуватися в особливостях міжособистісної взаємодії, розпізнавати й адекватно оцінювати поведінку інших індивідів. Одним з основних результатів соціального інтелекту високого рівня буде наявність у особистості суб'єктивних статистик різних модальностей. Це – простір суб'єктивних психосемантичних шкал, символіка невербальної поведінки, нормативи мовної продукції і т.д.

Завданням соціального інтелекту на макроструктурному рівні є забезпечення можливостей оцінювати себе й інших людей як особистостей. При цьому ціннісні орієнтації окремого індивіда можуть не збігатися із загальноприйнятими соціальними нормами і навіть вступати з ними в конфлікт, але завжди є такий соціум і його конкретні представники, у яких індивідуальне бачення світу, особистісні цінності і смисли людини будуть знаходити підтримку.

Мнемічна складова соціального інтелекту педагога характеризує наявність у індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і свого власного як суб'єкта цих подій. Мнемічна підструктура базується на особистісному досвіді суб'єкта, де суб'єктивні статистики утворюють особистісний інтерпретаційний комплекс. Полімодальність в даному випадку означає наявність у людини різних інтерпретаційних комплексів відповідно до різних сфер буття індивіда. Формально вони можуть суперечити один одному, проте психологічно в нормі є внутрішньо узгодженими, забезпечуючи єдність мнемічної складової соціального інтелекту.

Емпатійна складова соціального інтелекту більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки педагог обирає в якості пріоритетної, що очікує від оточуючих його суб'єктів, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у даного індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем професійного та соціального життя тощо.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Так, ми передбачаємо, що одним з основних результатів інтеграції функцій соціального інтелекту є наявність у індивіда *суб'єктивних статистик* різних модальностей: це – й простір суб'єктивних психосемантичних шкал, й символіка невербальної поведінки, й нормативи мовленнєвої продукції. Перелік подібних модальностей можна доповнити, маючи на увазі, що статистики фактично відображують всілякі сторони життєдіяльності людей, тому вони різняться з урахуванням глибини, тривалості життя, репрезентативності та ін. При цьому статистики, як одиниці соціального інтелекту, за своєю будовою, функціями та генезою досить глибоко відрізняються від соціальних стереотипів. Якщо стереотип є стійкою структурою, фіксованою на рівні мнемічного компонента соціального інтелекту, що є інваріантою стосовно різних життєвих ситуацій, то статистики є змінною, рухомою структурою. Статистики по відношенню до стереотипів є вихідною феноменальною базою їхньої подальшої організації.

Отже, будемо виходити з того, що повсякденне буття, життєдіяльність тощо утворюють собою сукупність ситуацій, подій, вчинків та ін. Тоді окрема статистика є певною репрезентативною вибіркою, що є валідною деякому суб'єктивному аспекту розуміння, тим самим створюючи вихідну, базову одиницю соціального інтелекту. Прикладом деякої статистики може бути окрема суб'єктивна шкала («справедливий – несправедливий», «емпатійний – не емпатійний», «вірний – невірний» та ін.), коли характер розподілення суджень індивіда за шкалою є результатом соціального інтелекту людини. При цьому розподіл статистики за шкалою може бути або одномодальним, або бімодальним. В останньому випадку протилежні дескриптори приймають цілком самостійне значення, фіксуючись на рівні соціального інтелекту, виявляючись, наприклад, в подвійному, амбівалентному ставленні індивіда до самого себе, до інших, до світу тощо. Одномодальність або бімодальність статистики не є наперед заданими. Переходи одного розподілу в інший є закономірними процесами, природними для кожного індивіда. Щодо цього свідчать стадії вікового розвитку людини, поведінка суб'єкта в перехідний період його життя, нестійкий характер суспільної думки, цінностей та ін.

На жаль, не всі питання з даної проблеми є до кінця розв'язаними в психології. Однією з найбільш актуальних проблем на сучасному етапі розвитку психологічної науки є вирішення питання як про співвідношення загального і соціального інтелекту, так і в цілому про правомірність виділення останнього в структурі IQ особистості, а також щодо особливостей прояву та становлення соціального інтелекту педагога в умовах виконання ним професійної діяльності. Також більш докладно структуру соціального інтелекту педагогів різних сфер професійної діяльності буде проаналізовано в наступних наших публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Акімова М.К., Козлова В.Т., Ференс Н.А. Теоретические подходы к диагностике практического мышления [Текст] / Маргарита Константиновна Акімова, В.Т.Козлова, Н.А. Ференс // Вопросы психологии. – 1999. – № 5. – С. 21–31.

2. Аминов Н.А., Молоканов М.В. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов [Текст] / Николай Александрович Аминов, Михаил Владимирович Молоканов // Психологический журнал. – 1992. – № 5. – С. 104.
3. Бобнева М.И. Социальное развитие личности [Текст] / Маргарита Исидоровна Бобнева // Соц. психология личности. – М., 1979. – 344 с.
4. Гельмгольц Г. Факты в восприятии. Речь, читанная в день основания Берлинского университета 3 августа 1878 г. [Текст] / Герман Людвиг Фердинанд фон Гельмгольц. – СПб., 1880. – С. 33–34.
5. Геранюшкина Г.П. Социальный интеллект студентов-менеджеров и его развитие в условиях формирующего эксперимента : Дисс. канд. психол. наук / Галина Петровна Геранюшкина. – Иркутск, 2001. – 170 с.
6. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение [Текст] / Юрий Николаевич Емельянов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1985. – 163 с.
7. Кашапов М.М. Психология педагогического мышления : [монография] / М.М. Кашапов. – СПб., 2000. – 463 с.
8. Куницына В.Н., Казаринова Н.В. Межличностное общение : [учебник для вузов] / Валентина Николаевна Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погорьша. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
9. Некрасов М.Г. Человек в социальных играх [Текст] / М.Г. Некрасов. – Тула, 1996. – 78 с.
10. Смульсон М.Л. Проектування дистанційних розвивальних середовищ [Електронний ресурс] / Марина Лазарівна Смульсон. – psytir.org.ua/index.php/technology.../22/6
11. Смульсон М.Л., Назар М.М. Мудрість як психологічний феномен : [Електронний ресурс] / Марина Лазарівна Смульсон, Максим Миколайович Назар, Наталія Миколаївна Мехтіханова. – irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
12. Тутушкина М.К. Практическая психология для менеджеров [Текст] / Марина Константиновна Тутушкина. – М., 1996. – 366 с.
13. Allport G.W. Personality : A Psychological Interpretation [Text] / Gordon Willard Allport. – N.Y., 1937. – 516 p.

14. Kihlstrom J.F., Cantor N. Social Intelligence / J.F. Kihlstrom, 2N. Cantor / http://istsocrates.berkeley.edu/~kihlstrom/social_intelligence.htm

15. Thorndike R.L. Intelligence and its uses [Text] / Robert Ladd Thorndike // Harper's Magazine. – 1920. – P. 227–235.

References transliterated:

1. Akimova M.K., Kozlova V.T., Ferens N.A. Teoreticheskie podhody k diagnostike prakticheskogo myshlenija [Tekst] / Margarita Konstantinovna Akimova, V.T.Kozlova, 2 N.A. Ferens // Voprosy psihologii. – 1999. – № 5. – С. 21–31.

2. Aminov N.A., Molokanov M.V. O komponentah special'nyh sposobnostej budushhih shkol'nyh psihologov [Tekst] / Nikolaj Aleksandrovich Aminov, Mihail Vladimirovich Molokanov // Psihologicheskij zhurnal. – 1992. – № 5. – S. 104.

3. Bobneva M.I. Social'noe razvitie lichnosti [Tekst] / Margarita Isidorovna Bobneva // Soc. psihologija lichnosti. – M., 1979. – 344 s.

4. Gel'mgol'c G. Fakty v vosprijatii. Rech', chitannaja v den' osnovanija Berlinskogo universiteta 3 avgusta 1878 g. [Tekst] / German Ljudvig Ferdinand fon2Gel'mgol'c. – SPb., 1880. – S. 33–34.

5. Geranjushkina G.P. Social'nyj intellekt studentov-menedzherov i ego razvitie v uslovijah formirujushhego jeksperimenta : Diss. kand. psihol. nauk / Galina Petrovna Geranjushkina. – Irkutsk, 2001. – 170 s.

6. Emel'janov Ju.N. Aktivnoe social'no-psihologicheskoe obuchenie [Tekst] / Jurij Nikolaevich Emel'janov. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1985. – 163 s.

7. Kashapov M.M. Psihologija pedagogicheskogo myshlenija : [monografija] / M.M. Kashapov. – SPb., 2000. – 463 s.

8. Kunicyna V.N., Kazarinova N.V. Mezhlichnostnoe obshhenie : [uchebnik dlja vuzov] / Valentina Nikolaevna Kunicyna, N.V. Kazarinova, V.M. Pogol'sha. – SPb. : Piter, 2002. – 544 s.

9. Nekrasov M.G. Chelovek v social'nyh igrakh [Tekst] / M.G. Nekrasov. – Tula, 1996. – 78 s.

10. Smul'son M.L. Proektuvannia dystancijnyh rozvyval'nyh seredovyšč [Elektronnyj resurs] / Maryna Lazarivna Smul'son. – psytir.org.ua/index.php/technology.../22/6

11. Smul'son M.L., Nazar M.M. Mudrist' jak psiholohičnyj fenomen : [Elektronnyj resurs] / Maryna Lazarivna Smul'son, Maksym Mykolajovyč Nazar, Natalija Mykolajivna Mechtichanova. – irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

12. Tutushkina M.K. Praktičeskaja psihologija dlja menedzherov [Tekst] / Marina Konstantinovna Tutushkina. – M., 1996. – 366 s.

13. Allport G.W. Personality : A Psychological Interpretation [Text] / Gordon Willard Allport. – N.Y., 1937. – 516 p.

14. Kihlstrom J.F., Cantor N. Social Intelligence / J.F. Kihlstrom, 2N. Cantor / http://istsocrates.berkeley.edu/~kihlstrom/social_intelligence.htm

15. Thorndike R.L. Intelligence and its uses [Text] / Robert Ladd Thorndike // Harper's Magazine. – 1920. – P. 227–235.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2016 Івашкевич Едуард Зенонович Ivashkevych Eduard Zenonovych

Отримано: 30.04.2016

Відрецензовано: 13.05.2016

Опубліковано: 22.06.2016